

ירושלמי אקטואלי

יו"ל ע"י "בית המדרש למגידי שיעורים בדף היומי", כפר גנים ג' פתח תקוה

עלון מס' 1 | פרשת בחוקותי | י"ט אייר תשע"ו

סמיכה בזמן הזה

בסוגייתנו (ירושלמי תענית יט:) מבואר שרבי אלעזר בן עזריה נתמנה להיות נשיא במקום רבן גמליאל בגיל שש עשרה, זאת בניגוד לדעת הבבלי (ברכות כח.) שרבי אלעזר בן עזריה היה בן שמונה עשרה שנה. מגירסת הירושלמי הוכיח מהר"י בירב שעמד בראש אלו שציידו בסמיכה, שיש לחדש את הסמיכה, כי יש בה תועלת גדול למהר בניין בית המקדש ולקרב ביאת המשיח. שהרי חכמי ישראל מינו לרבי אלעזר בן עזריה בהיותו רך בשנים והוא רק בן שש עשרה שנה.

מהר"י בירב הסתמך על שיטת הרמב"ם שמדבריו (בשלושה מקומות) עולה שניתן לסמוך אף בזמן הזה למרות שאין לנו דיינים סמוכים איש מפי איש עד משנה רבנו.

הרמב"ם בפירוש המשניות לסנהדרין (א, ג) כותב: "ואני סבור שאם תהיה הסכמה מכל התלמידים והחכמים למנות איש בשיבה כלומר שיעשוהו ראש, ובתנאי שיהא זה בארץ ישראל כמו שהקדמנו, הרי אותו האיש תתקיים לו הישיבה ויהיה סמוך ויסמוך הוא אחר כך את מי שירצה. לפי שאם לא תאמר כן לא תהא אפשרית מציאות בית דין הגדול לעולם, לפי שצריך כל אחד מהם

האם מותר להתפלל לנס?

פעמים רבות לצערנו הרב אנו נתקלים במקרה של מחלה התוקפת ידך קרוב מכר או בן משפחה, והקהילה כולה מתגייסת לתפילות להחלמתו ולרפואתו. ונשאלת השאלה, האם מותר וראוי להתפלל להקב"ה שיעשה נס עם אותו חולה?

מסוגיית הירושלמי עולה שאין הדבר פשוט כלל ועיקר. הגמרא עוסקת במקרה שחלילה לא ירדו גשמים עד לאחר חג השבועות, אין מכנסים את הציבור לתפילה על ירידת הגשמים, והטעם לכך הוא היות וירידת גשמים בעונה זו של השנה היא בגדר נס, אין מבקשים נס מן השמים וכלשון הירושלמי: **אין מתריעין על מעשה ניסים.**

כך גם עולה מסוגיית הירושלמי במסכת שקלים (פ"ו). הסוגיא שם עוסקת בדין לחם הפנים, שכידוע ניסים נעשו בהכנתו ובכך שהיה שומר על חומו למרות שנאפה ביום שישי ונאכל רק בשבת לאחר שמונה ימים. ואומרת שם הגמרא: תני, זה אחד מן הניסים שנעשו בבית המקדש. שכשם שהיו מניחין אותו חום, כך היו מוצאין אותו חום. שנאמר: לשום לחם חום ביום הלקחו. רבי יהושע בן לוי אמר אין מזכירין **מעשה ניסים.**

בהקשר לכך הקשה בספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קמ"ח) על שיטות הגאונים וראשונים שיש לקבוע בנוסח התפילה ב'על הניסים': "כשם שעשית נס ופלא כן תעשה לנו" שהרי בקשה זו מנוגדת לדברי הירושלמי כאן והבבלי בברכות שאומרות שאין לבקש על מעשה ניסים. ויש להוסיף את מה שכתב בספר חסידים (סי' תשצ"ז) וז"ל: אל יתפלל אדם תפילה שא"א לעשות בקשתו אע"פ שהיכולת בידי הקב"ה, אין לבקש דבר שא"א לו לעשות בדרך הטבע. כגון אם אשתו הפילה לשמונה חודשים וברור שהעובר מת אין להתפלל שיחיה בדרך נס, ואין להתפלל על שינוי מדרך וטבע העולם.

קושיא מעין זו הובאה בשערי תשובה (סי' קפ"ז ס"ד) בשם בעל בכור שור על ההלכה שהביא הרמ"א שאם טעה בברכת המזון בימי החנוכה ופורים, ולא הזכיר יעלה ויבוא, יזכיר: הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם. ולכאן' דין זה נסתר מהסוגיא בברכות שאין להתפלל שיעשה לו נס. ומתוך ב' תירוצים. א. כאן הדבר שונה כיון שלא מבקש על עצמו בלשון יחיד אלא בלשון רבים ועל פי זה גם בנוסח שלאחר נשיאת כפים יש לומר בלשון רבים ולא בלשון יחיד. ב. שאין אנו מבקשים שיעשה לנו הקב"ה נס, אלא בכך שאנו מבקשים על העתיד אנו מדגישים את ההודאה היוצאת מעומק הלב על העבר.

ויש שחילקו חילוק נוסף, שישנו הבדל בין הניסים שנעשו בחנוכה שהיו בגדרי

לעי"נ

שמעון בן סוליקה ז"ל

הונצח ע"י

משפחת דהן

לעי"נ

רבקה בת ר' יהושע העשל ז"ל

הונצח ע"י

משפחת ויסטוף

העלון מוקדש לעי"נ
הר"ר אברהם גליק ז"ל
הונצח ע"י קרן רא"ם

הטבע, שהרי במלחמת בית חשמונאי למרות שהיו מעטים כנגד רבים, אין זה בגדר נס של שידוד מערכות הטבע, מה שאין כן תפילה על שינוי מציאות, או החלמתו של חולה אנוש ללא שיש סיכוי לכך, הרי שנראה הדבר כנס המשנה את הטבע, ועליו אין מתפללים.

על פי זה אף הורו רבים מהפוסקים שאין לפרסם מצבו של חולה אנוש, זאת כיון שכל זמן שאין הדבר ידוע כי מצבו סופני, יעשה הנס בלא שיראה הדבר כדרך נס אלא כהליך טבעי. ובהגדה של פסח הליכות שלמה אף הוסיף לבאר כי נס הוא בגדר שידוד מערכות הטבע והוא כקריאת תיגר על בריאת העולם בידי הקב"ה ולכן אין להתפלל על כך.

ואכן בהגדה של פסח להגרש"ז אורבך, ביאר שבכל נס יש קריאת תיגר על המקום. וכגון קריעת ים סוף, הרי הים הוא בריאה של הקב"ה, ורצון השם שיהיו שם המים, אם כן ברגע שעם ישראל עובר והים נקרע, נחשב הדבר כחריטה של הקב"ה על בריאת הים. ולכן אין להתפלל לנס, ואף כשהקדוש ברוך הוא עושה נס, עדיף שהנס יהיה קרוב ככל האפשר לטבע.

אולם יש לציין את דברי העיניים למשפט (ברכות ס. ד"ה אין מזכירין) שכתב שכשהאדם נמצא במקום ובזמן סכנה אזי מותר לו להתפלל לנס. וזהו כוונת דברי חז"ל שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. ויש לצרף לדעה זו את דעת הישועות יעקב שכשעולה מביאורו שאם האדם מתפלל לנס בכדי שיתפרסם שמו של השי"ת בעולם יתגדל ויתרומם שמו מותר להתפלל אף לנס.

מצוות חצוצרות בזמן הזה?

פוסקי דורנו העלו את השאלה מדוע לא מצינו בדורות האחרונים שנהגו להריע בחצוצרות בעת צרה ובתעניות.

הציץ אליעזר (חי"א סי' ט"ז) הביא את דברי המעוררים שסוברים שיש לחדש מנהג זה. "והנה המעוררים על זה לתקוע בחצוצרות בעת צר על יד הכותל המערבי תנו ומייתו בידם הלכה מפורשת ופסוקה ברמב"ם פ"א מה' תענית ה"א שפוסק וז"ל: "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר, כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו". הרי מפורש שעל כל צרה שלא תבוא על הצבור ישנה מצוות עשה להריע בחצוצרות.

אלא שהציץ אליעזר מוכיח שאין דין חצוצרות נוהג בימינו מכך שהשולחן ערוך והרמ"א לא הביאו כלל דין זה למרות שהרמב"ם פסק כן להלכה. "אלא שרבותינו מאורינו הגדולים השולחן ערוך והרמ"א ז"ל לא הביאו זאת בדלתי ביתם ולא העלוה על שלחנם הטהור, ואשר לדעתי ברור שמשום כך לא חשו לזה בכל הדורות עד עתה לא בחו"ל ולא בארץ ולא עלה על דעת מישהו מרבותינו ששימשו בקדש לחדש חדשה בזה ולהתפאר בכך על הקודמים, מכל מקום תולים את עצמם המעוררים בדברי המגן אברהם בסי' תקע"ו שמעתיק את דברי הרמב"ם ותמה מתוך כך למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה, והרי יש מצוות עשה מן התורה להריע בחצוצרות."

הקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב דן אף הוא בשאלה זו, והוכיח שדעת ספר החינוך שאין מצווה זו נוהגת בזמן הזה. שהרי כתב במצווה שפ"ד "ונוהגת מצווה זו

שיהא סמוך בלי ספק והרי כבר הבטיח ה' בשיבתם באמרו ואשיבה שופטיך כבראשונה, ושמא תאמר שהמשיח ימנה אותם ואף על פי שאינם סמוכין, הרי זה מוכחש, לפי שכבר ביארנו בהקדמת ספרינו זה שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה. ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק, וזה יהיה בלי ספק כאשר יכשיר ה' לבות בני אדם וירבו במעשה הטוב ותגדל תשוקתם לה' ולתורתו ויתרבה ישרם לפני בוא המשיח כמו שנתבאר בפסקי המקרא."

וכן בפירוש המשניות לבכורות (ד, ג) כתב: "כבר ביארנו בתחלת סנהדרין שאין נקרא בית דין בסתם אלא סמוך בארץ ישראל, בין שהיה סמוך מפי סמוך או בהסכמת בני ארץ ישראל למנותו ראש ישיבה, לפי שבני ארץ ישראל הם אשר נקראין קהל, וה' קראם כל הקהל ואפילו היו עשרה אחדים, ואין חוששין למי שזולתם בחוצה לארץ כמו שבארנו בהוריות."

הרמב"ם אף הביא זאת להלכה ביד החזקה (פ"ד מהל' סנהדרין הי"א) אולם שם התנסח בהסתייגות: "נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים ויש להן לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים, אם כן למה היו החכמים מצטערין על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל, לפי שישראל מפוזרין ואי אפשר שיסכימו כולן. ואם היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי בית דין, והדבר צריך הכרע."

בזמן הבית בכוהנים שעליהם מוטלת המצווה לתקוע בחצוצרות". ואף לדעת הרמב"ם שהמצווה נוהגת אף בימנו, היות והחצוצרות מיועדות אף לקרבנות ואף לתקיעה בעת צרה, אם כן יש לומר שהחצוצרות צריכות להיות קדושות, וכיון שיש חשש שיהנה מהן אדם ויעבור על איסור מעילה, לכן אין נוהג דין זה בימינו.

בש"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' כ"ב) דן בשאלה זו לגבי מעמד ההקהל שהאדרת הנהיג בזמן הזה (וכידוע שרבים מהפוסקים ובראשם מרן החזון איש זיע"א התנגדו בכל תוקף להנהיג מנהג זה בימינו). וכך כתב: כדי לאסוף את כל העם למעמד "הקהל" היו תוקעים בחצוצרות, כמ"ש הרמב"ם (פ"ג ה"ד). וכן הוא בתוספתא (סוטה פ"ז). וכל הכהנים כשרים לתקוע בחצוצרות, ואפילו בעלי מום, וכדאיתא בירושלמי (יומא פ"א ה"א). כתוב בתקיעות הקרבנות (במדבר י ח), ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות, "הכהנים" תמימים ולא בעלי מומין, דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי טרפון, עד מתי אתה מגבב ומביא עלינו, עקיבא! איני יכול לסבול, אקפח את בני אם לא ראיתי את שמעון אחי אמי שהיה חגור ברגלו אחת שעומד ומריע בחצוצרות, אמר לו ר' עקיבא, שמא בהקהל היה מריע, כי בעלי מומין כשרים להריע בהקהל, וכן ביוהכ"פ ביובל, אמר לו העבודה! שלא בדית, אשריך אברהם אבינו שיצא עקיבא מחלציק, טרפון ראה ושכח, ועקיבא דורש מעצמו ומסכים ומכוין להלכה. הא כל הפורש ממך כפורש מחיו.

וכן הוא בירושלמי (הוריות פ"ג ה"ב), ובילקוט (פר' בהעלותך רמז תשכ"ה), וכיו"ב בקידושין (סו ב). ע"כ. ומסתברא שגם זרים כשרים להריע בחצוצרות, כדי לאסוף את הקהל. ומ"מ היו הכהנים מחזיקים במצוה זו, כמו שהשחיטה בזר כשרה, והכהנים החזיקו במצות השחיטה, כמו שאמר עלי ליתי כהן ולשחוט. וכמ"ש הרש"ש בחידושי לברכות (לא ב). ע"ש. וע"ע בחידושי הרש"ש ברכות (כח א). וכיוצא בזה שנינו (יומא סו א) הכל כשרים להוליכו, (להוליך השעיר לעזאזאל), אלא שעשו הכהנים קבע, ולא היו מניחים את ישראל להוליכו. (ב"ד של כהנים לא היו מניחים את ישראל להוליכו, אלא הכהנים הם היו מוליכים אותו. רש"י). וכן הוא ברמב"ם (הל' עבודת יוהכ"פ פ"ג ה"ז). ולכן אמרו בתוספתא (סוטה פ"ז): "הכהנים היו עומדים וחצוצרות של זהב בידיהם ותוקעין ומריעין, וכל כהן שאין בידו חצוצרות היו אומרים דומה שאין זה כהן. ושכר גדול היה לאנשי ירושלים שמשכירין חצוצרות בדינרי זהב". אולם כיום יכולים לסמוך על הודעות בכלי התקשורת ובעתונים הדתיים, ואין צורך בחצוצרות דוקא.

ויש לציין שהגאון המקובל רבי שרייה דבליצקי שליט"א הנהיג בבית מדרשו בבני ברק להריע בחצוצרות בימי תעניות וכמתרגשות צרות מלחמות וכיו"ב

האם כהן הסובל מנכות בידיו מותר בנשיאת כפים?

הירושלמי מביא מעשה ברבי נפתלי שאצבעותיו היו עקומות ובא לשאול את רבי מנא האם מותר לו לישא את כפיו, והשיב לו רבי מנא שכיון שהוא דש בעירו היינו שבני עירו רגילים לראותו בכך ואין הדבר נראה בעיניהם כחריג, לכן הדבר מותר. ומכאן מוכיחה הגמרא שאסור להסתכל בכוהנים בשעה שהם מברכים את העם. בהקשר לכך יש לציין לדברי הבבלי (חגיגה טז) "כל המסתכל בשלושה דברים עיניו כהות: בקשת בנשיא ובכוהנים. בטעם לכך שאין להביט בכוהנים בשעה שמברכים מביא הירושלמי שזהו מפני חשש שהמסתכל יסיח את דעתו מהברכה ולכן רבי חגי נהג בעצמו להביט בכוהנים בשעת הברכה, זאת מפני שהדבר לא היה גורם לו להיסח הדעת.

ואכן בעקבות דברי הרמב"ם הללו, לפני כחמש מאות שנה בתקופת הבית יוסף התעורר פולמוס גדול אם ניתן לחדש את הסמיכה. זקני צפת ובראשם המהר"י בירב צידדו בעד חידוש הסמיכה ואף נהגו כן למעשה, והמהר"י בירב סמך את תלמידו הבית יוסף ותלמידים נוספים, ואילו זקני ירושלים ובראשם המהר"ב"ח התנגדו לכך ועימם הסכים גם הרדב"ז שהיה במצרים.

המהר"ב"ח חיבר על כך כמה קונטרסים וטען (ראה בספר סמיכת זקנים, קונטרס ראשון) שלא ניתן לחדש את הסמיכה, שהרי הרמב"ם כתב את הי"ד החזקה בזקנותו וחזר מהחלטותיו בפירוש המשניות וכתב שהדבר צריך הכרע. היוזמה עוררה התנגדות בעיקר מצד רבי לוי בן חביב, רבה של ירושלים. הגאון רבי לוי בן חביב אף ייחד קונטרס שכתב בעניין זה בשו"ת מהר"ב"ח, וכך כתב בתחילת הדברים:

חיבור קצר על דבר ויכוח משא מתן של הלכה למעשה שעבר בין חכמי צפת תבנה ותכונן במהר' בימינו ובין חכמי ירושלים תבנה ותכונן במהר' בימינו שחכמי צפת ראו לעשות מעשה על פי אות' ההורא' שכתב הרב רבינו משה בר מיימון זכרונו לברכה בפירוש המשנ' במסכת סנהדרין פ"ק משנ' ג' ובפס' בפרק ד' מהלכותיו והיא שחכמי ארץ ישראל יכולים לסמוך הגם שהם אינם סמוכים וסמכו לגדול שבהם ה"ה החכם כמהר"ר יעקב בי רב יצו' ושלחו לנו יושבי ירושלים תבנה ותכונן במהר' בימינו כתב הסכמתם תחלתו הן עם וכו' וגם לי אני הצעיר לוי בכמהר"ר יעקב בן חביב זלה"ה יושב ירושלים סמכו מרוב שלמותם וענותנותם ועל ידי השליח עצמו שהביא כתבם הנזכר שלחו לי כתב הסמיכ' כתוב בשם

כולם והסכמתם וחתום משם החכם ויהי כראותי אחר העיון הנמרץ כפי כחי הקצר שאין כח בסמיכי הנזכר כפי הדין לעניות דעתי השבתי להם תשוב' קונדריס ארוך לעכב בידם.

למרות ההתנגדות הספיק מהר"י בירב לסמוך ארבעה רבנים: רבי יוסף קארו, מחבר השולחן ערוך, רבי משה מטראני, (המבי"ט), רבי משה קורדובירו - הרמ"ק, ורבי יוסף סאגיס - תלמידיו שהיו ראשי ישיבות בצפת.

יש שהוכיחו מכך שלא כתב מרן הבית יוסף בשולחן ערוך דין הסמיכה, משמע שחזר בו, אולם יש שהוכיחו להיפך מכך שסמך את המהרח"ו תלמיד האר"י הקדוש ואת מהר"מ אלשיך.

יש לציין בהקשר לכך שני ניסיונות נוספים לחדש את הסמיכה, פעם אחת ע"י תלמיד הגר"א הגאון רבי ישראל מישקלוב כשעלה לארץ הקודש, הגאון אף שלח איגרת בעניין זה לעשרת השבטים.

ניסיון נוסף נעשה (בשנת תרס"א) ע"י רבה של מצריים ע"י הרב אהרן מנדל הכהן, שעשה אסיפת רבנים גדולה בשנת תרס"ג בעיר קראקא, אך הדבר לא צלח.

הניסיון האחרון לחידוש הסמיכה נעשה (בשנת תש"י) ע"י הרב מימון אך הרב מבריסק והחזון איש התנגדו בכל תוקף לעניין זה.

כיום המנהג הוא שהכוהנים מכסים בטלית את ידיהם כולל אצבעותיהם, אך מסוגיתנו בירושלמי הוכיח הגר"א (סי' קכ"ח סקנ"א) שאין הידיים מכוסות, שהרי אם ניתן לכסות את הידיים, מדוע לא הורה רבי מנא לרבי נפתלי שיכסה בטלית את אצבעותיו העקומות, אלא מכאן יש ללמוד שאין לכסות בטלית את הידיים בברכת כוהנים.

ובשו"ע הגר"ז אף הוסיף לתת טעם לכך שאין לכוהנים לכסות את ידיהם בטלית, שהרי זהו משמעות הפסוק: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם" והמשמעות הפשוטה של הפסוק היא שלא יהא חציצה בין ידי הכוהנים לעם ישראל המתברכים.

האם ברכת כוהנים הינה מצוות עשה רק לכוהנים המברכים או אף לישראלים המתברכים?

הביאור הלכה (סי' קכ"ח) הביא את דעת החרדים (לרבי אלעזר אזכרי, מתלמידי האר"י) שדעתו שישראל השומע ברכת כוהנים מקיים מצוות עשה וזה לשון הביאור הלכה:

"כתב בספר חרדים מצוות עשה לברך כהן את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל וישראל העומדים פנים כנגד פני הכוהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה' הם נמי בכלל המצווה".

ובשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' ל"א) הביא ראייה לדעת החרדים מסוגייתנו בירושלמי, שהרי מבואר כאן בגמרא שיש איסור היסח הדעת לישראלים המתברכים. וניתן להבין דין זה של היסח הדעת רק אם מצוות ברכת כוהנים לישראלים השומעים הינה מן התורה, אולם אם אינה מצווה על הישראלים, מה שייך לאסור ולחדש דין היסח הדעת מדבר שאינו בגדר מצווה.

אמנם המנחת חינוך (שע"ח) הוכיח מדברי הריטב"א (סוכה לא) בסוגיית בל תוסיף שכתב וז"ל: וכעניין שמצינו בכהן שעולה לדוכן שאינו מצווה אלא לברך פעם אחת כדאמרינן התם בפרק ראווה דאי בעי מצלי ואי לא בעי לא מצלי לומר שאין הכהנים מצווין לברך את ישראל בעשה אלא פעם אחת, ואף על פי כן אי בעי הדר ומצלי אין בזה משום בל תוסיף, וליכא למימר שעושה להוציא לאחרים, דליכא חיובא אישראל להתברך, מצווה דכהן הוא עכ"ל. משמע מדבריו אלו של הריטב"א שאין מצווה כלל על הישראלים להתברך.

אולם בשו"ת מהר"י אסאד (סי' מ"ו) כתב לחדש גם בדעת החרדים, שאין כוונתו שיש מצוות עשה על הישראל לשמוע ברכת כוהנים, אלא שמסייע הישראל בשמיעת הברכה לכוהנים כדי שיקיימו הם את מצוות אמירת הברכה.

"השיעור השבועי בירושלמי"

להזמנת שיעור אקטואלי מרתק בתלמוד הירושלמי השיעורים נמסרים ממיטב מגידי השיעורים מבית המדרש למגידי השיעורים
ניתן לפנות ל: *3785

"השיעור היומי"

ניתן לקבל בכל יום את השיעור בדף הירושלמי במייל או בוואצאפ נא לשלוח את כתובת המייל או המספר נייד.
ל: 0524636288

עורך: ראש בית המדרש הרב ישראל מאיר ריאני שליט"א

חברי המערכת: הרב אברהם יעקובסון שליט"א | הרב יחזקאל וולברשטיין שליט"א | הרב אברהם הרבסט שליט"א